

**УСТАРЭЛЫЯ ОНІМЫ Ў НАРЫСЕ УЛАДЗІМІРА КАРАТКЕВІЧА
“ЗЯМЛЯ ПАД БЕЛЫМІ КРЫЛАМІ”**

Н. І. Гушча
(Мазыр, Беларусь)

У артыкуле разгледжаны устарэлыя онімы з нарыса “Зямля пад белымі крыламі” У. Караткевіча, якія кваліфікуюцца як выразныя тэкстаўтваральныя кампаненты, што адлюстроўваюць рэгіянальны і нацыянальны каларыт твора.

Ключавыя словы: аномастыка, онім, устарэлыя онімы, архаізм, гістарызм.

В статье рассмотрены устаревшие онимы из очерка “Земля под белыми крыльями” В. Караткевича, которые квалифицируются как выразительные текстообразующие компоненты, отражающие региональный и национальный колорит произведения.

Ключевые слова: ономастика, оним, устаревшие онимы, архаизм, историзм.

The article considers outdated only from the essay “the Land under white wings”. Karatkevich that qualify as a clear center of Europe components, reflecting regional and national flavor of the work.

Keywords: onomastica, onm, outdated only, archaism, historicism.

Уладзімір Караткевіч – яркая постаць у беларускай літаратуры ХХ ст. Ён быў адным з тых аўтараў, якія ўслаўлялі Беларусь, чые творы перакладзены на многія мовы свету. Па яго сцэнарыях пастаўлены мастацкія фільмы, тэле-і радыёспектаклі. Творчасць пісьменніка, як адзначаюць даследчыкі яго творчасці, вызначаецца рамантычнай акрыленасцю, высокай мастацкай культурай, патрыятычным пафасам, значнай пазнавальнасцю і гуманістычным гучаннем. Мову твораў гэтага пісьменніка аналізавалі В. Мароз [4], Дз. Паўлавец [5], П. Жаўняровіч [3], В. Шур [6, 7] і інш. У навуковых працах адзначана асабліва заслуга аўтара нарыса “Зямля пад белымі крыламі” ў стварэнні высокаякаснай

гістарычнай прозы, дзе ён узяў шырока пласты нацыянальнай гісторыі, выявіў буйныя характары, здолеў раскрыць багаты духоўны свет сваіх герояў і звязаць іх асабісты лёс з лёсам народным. Твор насычаны разнастайнай лексікай, якая сведчыць пра багатую духоўную і матэрыяльную культуру беларусаў у мінулыя часы.

Некаторыя мастацкія асаблівасці ўстарэлых онімаў грунтоўна разгледжаны ў артыкулах С. Бут-Гусаім на матэрыяле гістарычнай прозы Вольгі Іпатавай “Антрапанімікон рамана Вольгі Іпатавай “Вяшчун Гедзіміна”, “Антрапанімікон трылогіі Вольгі Іпатавай “Гаспадары Вялікага Княства”, “Нацыянальная-культурная адметнасць

антрапанімікону гістарычнай прозы берасцейскіх пісьменнікаў”, і ў вучэбна-метадычным дапаможніку С. Бут-Гусаім “Жанраўтваральная роля антрапанімаў у гістарычнай прозе берасцейскіх пісьменнікаў”, што прасочана на творах Зінаіды Дудзюк, Валянціны Коўтун, Алеся Наварыча, Клаўдзіі Каліны, Уладзіміра Дамашэвіча, Георгія Марчука [2]. Напрыклад, у творах Зінаіды Дудзюк аповесці “*Велясіты*”, эса “*Намеранае багацце*”, “*Шляхамі адвечнага слова*”, пастацку адлюстраваны не толькі іменаслоў дахрысціянскай пары, праз які ўмоўна старажытным чалавекам перадаецца адчуванне свету праз імя, якое выступае як складнік асобы, які праграмуе лёс, звязвае з татэмным продкам, абараняе чалавека ад злых сіл, аб’ядноўвае з сям’ёй, родам, племенем. Сутнасць такіх найменняў удумліваму чытачу раскрываецца шырокім кантэкстам твора, які мае або стварае ўласнае ўяўленне пра рэаліі таго часу і носыбітаў такіх імёнаў [2, с. 18].

Слоўнікавы запас любой мовы бесперапынна змяняецца. Падчас словы страчваюць сваё першаснае значэнне, а іншы раз і ўвогуле перастаюць ужывацца. Узнікаюць новыя і замяшчаюць сабою старыя. Некаторыя існуюць у мове вельмі доўга і на працягу стагоддзяў атрымліваюць новыя і іншыя значэнні. Лёс такіх слоў вызначае не “ўзрост”, а іх выкарыстанне ў мове. Лексемы, якія абазначаюць жыццёва важныя, неабходныя паняцці, вякамі не старэюць; іншыя ж архаізуюцца даволі хутка (*Крутагор’е* → *Койданава* → *Дзяржынск*; *Царыцын* → *Сталінград* → *Валгаград*), мы перастаем іх ужываць, таму што знікаюць пэўныя паняцці, якія іх, словамі-апелятывамі, ўласнымі назвамі абазначаліся, некаторыя замяняюцца ў выніку самых розных экстралінгвістычных фактараў – змены дзяржаўнага ладу, уплыву моў суседніх народаў *Санкт-Пецярбург* → *Петраград* → *Ленінград* → *Санкт-Пецярбург*; *Візантыя* → *Канстанцінопаль* → *Царград* → *Істамбул* → *Стамбул*; *вуліца Захар’еўская* → *вуліца Савецкая* → *Галоўная вуліца (Гаўпштрасэ 1941–1944)* → *праспект Сталіна* → *Ленінскі праспект* → *праспект Францыска Скарыны* → *праспект Незалежнасці*.

Для ўзнёсла-велічнага іменавання нашай радзімы Беларусі як дзяржавы У. Караткевіч стварыў апісальны выраз зямля *пад белымі крыламі*, якім назваў свой самы папулярны не толькі ў Беларусі нарыс. Анамастыкон яго надзвычай адметны і своеасаблівы. У ім адлюстроўваецца нацыянальны, рэгіянальны, этнаграфічны, гістарычны каларыт Беларусі. Гэты твор не ўяўляюцца без анамастычных адзінак, якімі ён даволі поўна насычаны. Яны

важнейшыя тэкстаўтваральныя кампаненты, выконваюць вызначальную ролю ў раскрыцці аўтарскай канцэпцыі. У творы намі выяўлена 954 самыя розныя, пераважна рэальныя анамастычныя адзінакі, якія ствараюць уяўленне пра час і прастору, засведчаную на яго старонках. Сярод іх пераважаюць антрапанімы, гэта асабовыя ўласныя імёны: *Алесь, Аляксандр Андрэй, Віктар, Кандрат, Канстанцін, Міхаіл, Паўлюк, Юры, Янка, Юзаф, Франц, Стэфан, Эдмунд, Альгерд і інш.*; сярод іх частка ўстарэлых: *Мечыслаў, Вячка, Веляслаў, Драгамір і інш.*; **прозвішчы**: тыпова беларускія: *Міцкевіч, Панчанка, Багдановіч і інш.*; і запазычаныя: *Вальтэр, Допельмаер, Вейсенгоф і інш.*; **псеўданімы**: *Цётка, Кандрат Крапіва, Кузьма Чорны, Яввігін Ш., Цішка Гартны і інш.*; **айконімы** – уласныя назвы населеных пунктаў, сярод іх выдзяляюць: **асціёнімы** – назвы горадоў: *Мінск (Менеск, Менск, Мінск), Калінкавічы (Каленкавічы), Брэст (Бярэсце – Берасць – Брэст-Літоўск – Бжэсце – Брэст над Бугам – Брэст), Гомель (Гомь – Гом’е – Гомій – Гомей – Гомель), Мазыр (Мозыр, Мозырь) і інш.*; **камонімы** – назвы сельскіх паселішчаў: *Цудоў, Мацяёвічы, Жарцы, Студзёнка, Салтанаўка, Краснае і інш.*; **урбананімы** – назвы любых унутрыгарадскіх аб’ектаў, сярод іх: **агаранімы** – назвы гарадскіх плошчаў: *Плошча Леніна, Плошча Перамогі, Кастрычніцкая плошча, Цэнтральная плошча і інш.*; сярод іх архаізавааная: *Круглая плошча, Плошча Свабоды і інш.*; **гадонімы** – назвы вуліц: *вуліца Захар’еўская, вуліца Мільённая, вуліца Паліцэйская, Слясарная вуліца*; музеяў: *Літаратурны музей Янкі Купалы, Мінскі музей Ваньковічаў*; **эрганімы** уласныя назвы прадпрыемстваў, заводаў, фабрык: “*Брэсцкі панчошны камбінат*”, “*Электралямпавы завод*”, кіназатр “*Кастрычнік*”, кіназатр “*Партызан*”, кінастудыя “*Беларусьфільм*”, фабрыка “*КІМ*”, фабрыка “*Сцяг індустрыялізацыі*” і інш.; **эклезіёнімы** назвы цэркваў, сабораў, касцёлаў: *Спас-Ефрасіннеўская царква, царква Святога Спаса, царква Святых Барыса і Глеба, Сафійскі сабор, Петрапаўлаўскі сабор, сабор Спас-Ефрасінні, Касцёл Маці Божай Ружанцовай, кляштар дамініканцаў і інш.*; **айкадамонімы** – назвы асобных значымых будынкаў: *Палац Румянцавых, Палац Паскевічаў, Дом урада, Палац піянераў і інш.*; **гідронімы** – уласныя імёны водных аб’ектаў, прыроднага паходжання або створанага чалавекам, сярод іх выдзяляюць: **патамонімы** – назвы рэк, каналаў: *Прыпяць, Дняпро, Лоша, Смердзь, Дзвіна, Вісла, Ясельда, Агінскі канал, Бярэзінскі*

канал, Дняпроўска-Бугскі канал і інш.; **лімнанімы** – назвы азёр: Палік, Нешчарда, Князь-возера, возера Свіцязь, Чудскае возера і інш.; **аксэанімы** – назвы акіянаў, іх частак: Антлантычны акіян, Ціхі акіян і інш.; **драмонімы** – назвы дарог: Даўгінаўскі тракт, Кацярынаўскі гасцінец (шлях) і інш.; **аронімы** – назвы ўзвышшаў, гор: гара Лысая, гара Маяк, Ілінская гара і інш.; **дрымонімы** – назвы лесу: Хваёвы лес, Бярэзінская пушча, Лепячанская пушча, Белавежская пушча, Мачтавы бор, Прыпяцкі ландшафтна-гідралагічны запаведнік і інш.; **планетонімы** – назвы зон касмічнай прасторы: Марс, Юпітэр, Венера і інш.; **хранонімы** – уласныя імёны адрэзкаў часу: Купалле, Новы год; **тэонімы** – імёны багоў, міфалагічных істот: Зеўс, Геркулес і інш.; **фітонімы** – уласныя імёны некаторых дрэў, раслін: Цар-дуб, дуб Крывашанкі, Дрэва вечнасці і інш.; **бібліонімы** – “Евангелле”, “Аль-Кітаб”, “Біблія”, “Апостал”, “Малая падарожная кніжыца” і інш.

У нарысе пісьменнік выкарастаў 239 асабовых уласных імёнаў: **17 – жаночых**: Ефрасіння, Браніслава, Ева, Алена, Наталля і інш.: ...зроблены быў у Полацку загадам вялікай беларускай асветніцы Ефрасінні Полацкай, музей народнай творчасці, шмат бібліятэк, шмат паркаў [1, с. 87] і **226 – мужчынскіх**: Давід, Вітаўт, Аляксандр, Адам, Андрэй, Барыс, Іван, Ігнат, Ісакій, Кастусь, Максім, Сымон, Уладзімір, Фёдар, Эдуард, Юзюк, Якаў і інш.: Князь Вітаўт, ідучы пад Грунвальд, учыніў тут вялізнае паляванне [1, с. 63]. У тэксце пераважаюць рэальныя імёны вядомых людзей, грамадскіх дзеячаў, праз якія чытач атрымлівае ўяўленне пра час, засведчаны ў творы (Ларыса Геніюш, Марыя Осіпава, Алена Мазанік, Надзея Траян): Міна, прынесена патрыёткамі Алены Мазанік, Марыі Осіпавай, Надзеі Траян разнесла Вільгельма Кубэ ў шматкі [1, с. 179]; прозвішчы беларускіх мастакоў (Алена Лось, Наталля Паплаўская і інш.): Назаву толькі А. Кашкурэвіча, В. Шаранговіча, Наталлю Паплаўскую, А. Паслядовіч, Алену Лось, Э. Агуновіча, Б. Заборава... [1, с. 189]; імёны святых (Ефрасіння, Сафія і інш.): Ведаеце, што тры Сафіі, тры сястры стаялі ў зямлі палян (Кіеў), зямлі крывічоў (Полацк) і зямлі славенаў (Ноўгарад), ведаеце, якія былі князі, як і з кім ваявалі. [1, с. 112] Сярод мужчынскіх пераважаюць імёны дзеячаў культуры, літаратуры, мастакоў пэўных перыядаў нашай гісторыі Адам Міцкевіч, Афанасій Філіповіч, Ян Баршчэўскі, Максім Гарэцкі, Максім Багдановіч, Янка Брыль, Аляксандр Савіцкі і інш.: Тут пахаваны бацькі польска-беларускага

паэта і фалькларыста Яна Чачота, блізкага сябра Адама Міцкевіча... [1, с. 116]; імёны кампазітараў, мастакоў, этнографіаў (Міхала Агінскі, Уладзімір Алоўнікаў, Казімір Аляхімовіч, Аляксандр Кішчанка, Іван Аляшкевіч, Аляксандр Сержпутоўскі і інш.). Усіх казак не назавеш, не пералічыш. Іх — безліч! Запісаныя Раманавым, Аляксандрам Сержпутоўскім — яны і дагэтуль складаюць неацэнны наш скарб... [1, с. 74]; імёны гістарычных асоб розных часоў (Мікалай Сіротка, Януш Кішка, Кастусь Каліноўскі, Адам Кіркор, Аляксандр Чарвякоў, Аляксандр Шмыроў і інш.). Кажуць, што крыж, настаўлены былой гаспадыняй фальварка ў памяць аб павешаным правадыры паўстання 1863–1864 гг. Кастусём Каліноўскім, якога яна кахала [1, с. 153].

Акрамя канфесійных, у творы шырока ўжываюцца дахрысціянскія, язычніцкія імёны: Мсціслаў, Усяслаў, Ізяслаў, Яраполк: І вось што дзіўна. Усяслаў шмат разоў ваяваў і з Ноўгарадам і з Кіевам [1, с. 116].

Пісьменнік шырока ўжывае дзве разнавіднасці хрысціянскіх імёнаў:

– праваслаўныя: Алесь, Андрэй, Юры, Паўлюк, Кандрат, Аляксандр, Канстанцін, Антон, Іван, Фёдар, Раман, Мікалай, Наталля. На схіле XIX ст. рускі цар Аляксандр (таксама трэці), кат свайго і іншых народаў, арганізаваў тут такую ж самую планамерную і абыякавую бойню [1, с. 179];

каталіцкія: Янка, Юзаф, Франц, Стэфан, Эдмунд, Альгерд. ...Кароль Стэфан Баторый пабудоваў тут новы замак, які, перабудаваны, зьбіраецца і сёння [1, с. 95], Яшчэ адно імя — Франц Савіч (1815 — каля 1845 гг.), арганізатар тайнага таварыства... [1, с. 150].

Каб стварыць нацыянальны і гістарычны каларыт у творы, Уладзімір Караткевіч выкарыстоўвае паралельна з царкоўнымі, агульнавядомымі ўласнымі імёнамі іх беларускія ці мясцовыя адпаведнікі, ствараючы імі мясцовы каларыт: Уладзімір – Валодзя, Сямён – Сёня, Павел – Паўлюк; Мікалай – Мікола, Міхаіл, Міхал, Міхась; Пётр – Пятрусь, Пятро; Іосіф – Восіп – Язэп; Ганна – Ганка, Аня: Праз год адбыўся суд. Жалезняковіча і яго сяброў, Валодзю і Міколу Царукоў, Сёню Носа прысудзілі да пажыццёвага зняволення [1, с. 181]; Дзед ягоны, Міхал-Апалінарыі Кастравіцкі, уцёк з Наваградчыны за мяжу пасля паўстання 1863 г. [1, с. 145]; шырока ўжывае як спецыфічныя беларускія абагульняючыя назвы пэўных тэрыторый: Міншчына, Піншчына, Гомельшчына, Віцебшчына, Наваградчына і інш.: Славіца садамі Слуцшына, Міншчына,

Бабруйшчына і, асабліва, маё Прыдняпроўе [1, с. 40]; *Спачатку хутар. Расолы Астравецкага раёна на Гродзеншчыне* [1, с. 181]; онімы-сімвалы: *Брэст, Грунвальд, Кастусь Каліноўскі, Скарына, Янка Купала* і інш.: *Кажуць, што крыж пастаўлены былой гаспадыняй фальварка ў памяць аб павешаным правадыры паўстання 1863-1864 гг. Кастусём Каліноўскім, якога яна кахала* [1, с. 155].

У разгледжаным нарысе знаходзім многа надзвычай прыгожых беларускіх імён, многія з якіх цяпер архаізаваліся, выйшлі з актыўнага ўжытку, напр.: *Мацей, Захар, Архіп, Гаўрыла, Кастусь* і інш.

Большасць імёнаў у творы характарызуюць перыяд, выступаюць як сродак сацыяльнай тыпізацыі (князь *Уладзімір*, князь *Вітаўт*, княгіня *Вольга*, кіраўнік паўстання *Кастусь Каліноўскі* і інш.): *Вось падплывае ладдзя над ветразем і выходзіць на бераг заснавальніца, княгіня Вольга, вось плывуць яшчэ караблі...* [1, с. 82].

Ствараючы запамінальныя малюнкi мінулага, У. Караткевіч, як і Я. Колас, шырока выкарыстоўваў анамастыкон таго часу, які адлюстравалася ў яго творы, у гэтым плане ён творча прадаўжаў традыцыі Я. Коласа, які, напрыклад, умела ўжываў асабовыя ўласныя імёны, уласцівыя беларусам пачатку ХХ ст. Письменнік удакладняе характэрныя асаблівасці носьбітаў такіх імёнаў: *указвае гады жыцця, называе пасады, якія ён займаў, які ўклад унёс у літаратуру, навуку і інш.: Выдатны лірык і аўтар аповядаванняў з народнага быту Змірок Бядуля (1886 – 1941 гг.); пісьменнік і грамадскі дзеяч (быў першым Старшынёй Часовага рэвалюцыйнага рабоча-сялянскага ўрада Беларусі), заснавальнік рабочай паэзіі Цішка Гартны (1887–1937 гг.); Максім Гарэцкі (1893–1939 гг.), дужа самабытны празаік-філосаф, – дыі ці мала яшчэ хто?! [1, с. 166].*

Мадыфікацыі онімаў перадаюць тонкія нюансы чалавечых узаемаадносін. У нарысе знаходзім багаты россып марфалагічных, лексічных і фанетычных варыянтаў імён: *Сафія – Сахвейка, Іван – Ян – Янка – Яначка, Мацей – Мацейка, Язэп – Язэпка* і інш. Гэтыя варыянты імён – спосаб адлюстравання статусу асобы ў соц്യуме і выражэння шырокага спектра пачуццяў у адносінах да носьбіта імені: *“Янка з Яўгіння дужа добра жывуць. Тут жа сядзіць сам Яначка, любы Іван, і пахмыкае* [1, с. 72].

Перадаючы падзеі, пісьменнік звяртаецца да постацяў мінуўшчыны і зазірае ў будучыню. Таму на старонках нарыса часта сустракаюцца імёны-рэтраспекцыі: *Цэзар, Цыцэрон, Вергілій, Платон: Праз некалькі год пасля ўкраінскай “Энеіды” Катлярэўскага з’явілася “Энеіда” беларуская, твор навеяны “Энеідай” Вергілія і трагедыяй пазэмамі Катлярэўскага і Осінава* [1, с. 142].

Аўтар прыгадвае імёны славытых мысліцеляў мінуўшчыны: *Платон, Францыск Скарына, Кірыл Тураўскі* і інш.: *Але паглядзіце, як жыва гучыць, напрыклад, апісанне вясны ў Кірылы Тураўскага (ХІІ ст.)* [1, с. 115]; рускіх цароў: *Барыса Гадунова, Івана Грознага*, польскіх каралёў *Жыгімонта ІІІ, Стэфана Баторыя: ...Кароль Стэфан Баторый пабудоваў тут новы замак, які, перабудаваны, збярoгся і сёння* [1, с. 95]; рэлігійных дзеячаў *папы Клімента VII, заснавальніка праваслаўнай царквы ў Жыровічах Аляксандра Солтана, віленскага епіскапа Бярнарда Мацяеўскага; імёны, што належаць дзяржаўным людзям, вайскоўцам, пісьменнікам, вучоным: Міхал Карповіч, Юльян Нямцэвіч, Казімір Лышчынскі, Пётр Скарга, Міхась Стральцоў і інш.: І тог, як везлі ў Варшаву паліць сярэдневяковага атэіста і філосафа Казіміра Лышчынскага...* [1, с. 90]; *Гэта вытанчаны майстра верша Рыгор Барадулін, глыбінны знаўца чалавечай псіхалогіі В. Адамчык, Янка Сіпакоў з яго гістарычным мысленнем, мініяцюрыст нават у аповесцях Барыс Сачанка, Міхась Стральцоў з яго ўвагай да дэталі* [1, с. 188]. На старонках нарыса прыгадваюцца імёны паўстанцаў *Кастуся Каліноўскага, Зыгмунта Серакоўскага, імператара Аляксандра ІІ, губернатара Мураўёва* і інш.: *Кажуць, што крыж пастаўлены былой гаспадыняй фальварка ў памяць аб павешаным правадыры паўстання 1863-1864 гг. Кастусём Каліноўскім, якога яна кахала* [1, с. 153]. Рэальныя дзеячы айчынай мінуўшчыны – гэта гістарычны “кантэкст” мастацкага палатна, жывое асяроддзе, найбольш выразны і праўдзівы фон дзеяння.

Такім чынам, анамастыкон нарыса надзвычай своеасаблівы. У ім адлюстроўваецца нацыянальны, рэгіянальны, этнаграфічны каларыт Беларусі. Архаізаваўшы онімы надаюць мове твора ўрачыстасць, а таксама ствараюць рэалістычны часавы каларыт беларускай даўніны.

Літаратура

1. Караткевіч, У. С. Нарыс: Збор твораў: У 8 т. Т. 8. Кн. 1. П’есы. Нарыс. — Мн.: Маст. літ., 1990. — С. 385 — 570.

2. Бут-Гусаім, С. Ф. Жанраўтваральная роля антрапанімаў у гістарычнай прозе берасцейскіх пісьменнікаў: вучэбна-метадычны дапаможнік / С. Ф. Бут-Гусаім ; Брэсцкі дзярж. ун-т імя А. С. Пушкіна. – Брэст : Выд-ва БрДУ, 2013. – 111 с.; Бут-Гусаім, С.Ф. Антрапанімікон трылогіі Вольгі Іпатавай “Гаспадары Вялікага княства” / С.Ф. Бут-Гусаім // Веснік Брэсцкага ўніверсітэта. Серыя 3, Філалогія. Педагагіка. Псіхалогія. – 2010. – №1. – С. 5–13.; Бут-Гусаім, С. Ф. Нацыянальна-культурная адметнасць антрапанімікону гістарычнай прозы Зінаіды Дудзюк, Алеся Наварыча і Валянціны Коўтун / С. Ф. Бут-Гусаім. – С. 173-182

3. Жаўняровіч, П. Рэканструяванне моўнай асобы У. Караткевіча: На падставе функцыянавання лексем краіна і рэспубліка ў нарысе “Зямля пад белымі крыламі”/ П. Жаўняровіч // Роднае слова. – 2005. – № 4. – С. 30–32.

4. Мароз, В. К. Караткевіч Уладзімір Сямёнавіч / В.К. Мароз // “Беларуская энцыклапедыя” імя Пятруся Броўкі. – Мінск, 1994. – С. 252.

5. Паўлавец, Дз. Каларатывы ў творчасці У. Караткевіча / Дз. Паўлавец // Пятыя навуковыя чытанні, прысвечаныя Сцяпану Некрашэвічу: матэрыялы навук. канф., Гомель, 2001 г.: у 2 ч. / Мін-ва адукац. РБ, Гомель. дзярж. ун-т; рэдкал.: А. А. Станкевіч [і інш.]. – Гомель, 2001. – Ч. 1. – С. 137–141.

6. Шур, В. В. Анамастычная лексіка ў беларускай мастацкай літаратуры / В. Шур. – Мінск: УП “Тэхнапрінт”, 2002. – 226 с.

7. Шур, В. В. Уласнае імя ў соцыуме і ў мастацкім тэксце: манаграфія / В. В. Шур. – Мінск : Інстытут радыялогіі, 2015. – 300 с.